

Contemporary Economy

Contemporary Economy
Electronic Scientific Journal
<http://en.wspolczesnagospodarka.pl/>

Vol. 11 Issue 1 (2020) 15-28
ISSN2082-677X
DOI [10.26881/wg.2020.1.02](https://doi.org/10.26881/wg.2020.1.02)

TRANSFORMACJA GOSPODARCZA W GRUZJI W KONTEKŚCIE ZMIAN INSTYTUCJONALNYCH

Kamila Ulmann

Streszczenie

Celem artykułu jest opisanie przebiegu transformacji gospodarczej w Gruzji ze szczególnym uwzględnieniem zmian warunkujących stabilność instytucjonalną w tymże kraju oraz decyzji, które powodowały brak stabilności w pewnym okresie funkcjonowania Gruzji. W pierwszym punkcie omówiono Kornaïowską teorię dotyczącą tzw. "ekonomii niedoboru", czyli systemu funkcjonującego w państwach komunistycznych. Zwrócono również uwagę na cechy charakterystyczne systemu monopartyjnego. W kolejnym punkcie opisano teorię transformacji gospodarczej oraz jej uwarunkowania, następnie skupiono się na podziale instytucji na formalne oraz nieformalne, zwrócono uwagę na istotę zmian instytucjonalnych w kontekście transformacji gospodarczej. W artykule szczegółowo omówiono stabilność instytucjonalną w Gruzji w trakcie przebiegu procesu przemian gospodarczych oraz omówiono najważniejsze skutki ekonomiczne za pomocą konkretnych wskaźników makroekonomicznych. W celu przeprowadzenia analizy wykorzystano metody opisowe oraz wyjaśniające, w skład których wchodziły metody interpretacyjne, analityczne, przyczynowo-skutkowe oraz porównawcze. Spośród technik wykorzystanych podczas badania wymienić można zbieranie i analizę danych wtórnych.

Słowa kluczowe: Gruzja, transformacja gospodarcza, instytucjonalizm, neoinstytucjonalizm.

Klasyfikacja JEL: B25, O43, O53.

Wstęp

Transformacja gospodarcza to proces długotrwały, najczęściej wymagający przeprowadzania wielu reform. Skutki działań de facto widoczne są dopiero z upływem wielu lat. Celem transformacji w krajach byłego ZSRR była budowa gospodarki rynkowej, a zatem wprowadzenie

reform sprzyjających powstaniu lub odbudowie mechanizmów rynkowych, przykładowo pozwalających na swobodne prowadzenie działalności gospodarczej. Coraz częściej instytucje oraz zmiany instytucjonalne w literaturze podkreślane są jako czynniki mające duży wpływ na sukces gospodarczy. W wielu badaniach poświęca się dużo miejsca na analizę znaczenia formalnych oraz nieformalnych reguł, związanych z przykładowo prawami własności, polityką antymonopolową czy swobodą zawierania umów. Podkreśla się w tych analizach, że otoczenie instytucjonalne stanowić może bezpośrednią przyczynę powodzenia (lub niepowodzenia) reform gospodarczych. Gruzja jest jednym z państw, które przeszły długą i burzliwą drogę związaną z transformacją gospodarczą. W artykule zwrócono szczególną uwagę na wpływ poziomu stabilności instytucjonalnej tego państwa na jego wyniki ekonomiczne oraz warunki społeczne.

1. Kornaiovska ekonomia niedoboru oraz cechy charakterystyczne systemu monopartyjnego

System monopartyjny cechuje się przede wszystkim tym, że rządząca grupa polityczna, którą stanowi tzw. partia komunistyczna, za główny cel obiera sobie dominację własności publicznej wraz z koordynacją biurokratyczną (Kornai, 2007). W związku z tym system ten cechuje się centralnym sterowaniem kolektywistycznej gospodarki (Winiarski, 2012). Kolejną główną cechą tego systemu jest tzw. ekonomia niedoboru.

Ekonomia niedoboru autorstwa Kornaia uważana jest za ściśle konsekwentną i poważną teorię powstałą u gruntu ekonomii socjalistycznej (Hockuba, 1995). Niedobór cechuje się tym, że rynek dóbr i usług cechuje się dominacją sprzedawcy, tj. występuje „rynek sprzedawcy”. W gospodarce tej występują małe różnice w dochodach, miękkie ograniczenia budżetowe wobec organizacji. Oznacza to, że ogół płatności organizacji bądź przedsiębiorstwa w pewnym okresie nie może przewyższać jego początkowego zasobu pieniądza oraz sumy wpływów z danego okresu (Kornai, Maskin, Roland, 2003) oraz rzadkość występowania innowacji lub ogólnie ujętego postępu technologicznego. Występują również liczne zjawiska korupcyjne (Kornai, 2007).

Teoria bezpośrednio nieprodukcyjnej działalności przynoszącej zysk (*Directly Unproductive Profit-Seeking Activity*) może być powiązana ściśle z występującymi zjawiskami korupcyjnymi (McNutt, 1996). Zjawisko to najczęściej obserwowane jest w przypadku monopolu, a cechuje się tym, że wskutek ograniczenia wolnego rynku, monopole uzyskują korzyści z aktywności, które nie należą do produktywnych. Korupcja ma spore znaczenie w przypadku wzmocnienia monopolu prawnego, czyli monopolu nienaturalnego, oznaczającego prawny zakaz wejścia na rynek, który występuje w państwach komunistycznych (Bobińska, 2000).

Sam termin „system” potocznie oznacza wspólną, spójną całość, a elementy się w nim znajdujące wzajemnie na siebie oddziałują (Bańsko, 2007). W ujęciu Kornaia gospodarka jest systemem, który składa się z organizacji oraz jednostek działających w czasie, a powiązania między nimi przejawiają się poprzez przepływ informacji oraz produktów. Według samego Kornaia system zdefiniowany może być jako wypadkowa zachowań elementów zbioru systemu (oraz sieci powiązań łączących elementy systemowe), a w związku z tym zgodnie z zaprezentowaną przez niego teorią, system stanowi wypadkową zachowań organizacji oraz jednostek. Całość systemu podzielona jest na dwa podsystemy, z czego pierwszy z nich to sfera realna – procesy produkcji, konsumpcji oraz wymiany. Drugi podsystem to sfera regulacji – proces koordynacji elementów składowych sfery realnej. Zgodnie z tą teorią istnieje ściśle powiązanie obu sfer. Regulatorami oraz koordynatorami działań podmiotów, które stanowią elementy podsystemu sfery realnej, mogą być instytucje, które ucieleśniać mają zgromadzone wcześniej zasoby wiedzy (Hockuba, 1995). W związku z tym instytucje oraz ramy instytucjonalne traktowane mogą być jako fundament systemu gospodarczego oraz jego sprawności funkcjonowania.

2. Teoria transformacji gospodarczej

Transformacja ustrojowa jest najważniejszym uwarunkowaniem przeprowadzenia odpowiedniej, czyli skutecznej, transformacji gospodarczej. W związku z tym jeszcze przed rozpoczęciem rozważań o samej transformacji gospodarczej należy przyjrzeć się uwarunkowaniom transformacji ustrojowej. Transformacja ta odnosi się do ustroju politycznego, czyli sposobu zorganizowania władzy (Miszewski, 2001) oraz ustroju społecznego państwa. W związku z tym proces transformacji ustrojowej obejmują zarówno elementy zmiany polityki, w tym instytucji odpowiedzialnych za jej kształt oraz zmiany zachodzące w sferze ludzkich zachowań. To właśnie radykalne zmiany wymienionych elementów są podstawą przeprowadzenia transformacji gospodarczej (Miszewski, 2001). W związku z tym, aby uskutecznić proces przemian gospodarczych należy oprzeć ustrój na (Nasiłowski, 1995): pluralizmie politycznym z podziałem na władze sądowniczą, ustawodawczą i wykonawczą oraz na ukształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego (Bujwid-Kurek, Mikucka-Wójtowicz, 2015). Społeczeństwo to można rozumieć jako zbiorowość, która, poprzez zmiany ustrojowe, może z powodzeniem korzystać z nowych realiów, które składają się z wcześniej nie znanych im norm gwarantujących liczne obywatelskie prawa (Miszewski, 2001). Dahrendoft zdania jest, że zmiana mentalności, a w związku z tym ukształtowanie się obywatelskiego społeczeństwa wymaga zmiany nawet dwóch pokoleń (Bujwid-Kurek, Mikucka-Wójtowicz, 2015).

Transformacja gospodarcza jest różnie interpretowana przez wielu badaczy. Zdaniem D. C. Northa mechanizmy przemian są niejednoznaczne oraz wiążą się ze zmianami w sferze demografii państwa, zasobów wiedzy oraz w sferze ram instytucjonalnych. Według niego właśnie ostatnia z wymienionych ma najważniejsze znaczenie oraz stanowi bodziec dla reszty przemian (North, 2014). Miszewski oraz Bałtowski z kolei uważają, że kluczowym aspektem przy rozważaniach na temat transformacji gospodarczej jest rozłamanie: transformację gospodarczą jako element przynależny do teorii systemów gospodarczych oraz przemiany gospodarcze jako część wchodzącą w skład zakresu polityki gospodarczej (Bałtowski, Miszewski, 2006).

3. Istota zmian instytucjonalnych oraz znaczenie dla przyszłego funkcjonowania systemu

D. C. North definiuje instytucje jako reguły ludzkiego postępowania – prowadzić one mają do redukcji niepewności oraz usprawnienia poziomu skoordynowania podejmowanych działań. Według tego badacza instytucje składają się z elementów kulturowo-kognitywnych, normatywnych oraz regulujących, a ich głównym celem jest zapewnienie stabilności życia społecznego. Niepodważalną kwestią jest ogromne znaczenie instytucji oraz ram instytucjonalnych w gospodarce. Według D. C. Northa na ogólne ramy instytucjonalne składają się: struktura polityczna, struktura praw własności, struktura społeczna. Instytucje podzielić można według kryterium, które związane jest ze sposobem powstawania. Wymienia się w związku z tym instytucje formalne oraz nieformalne. Pierwsze z nich są stanowione oraz bezpośrednio narzucane do przestrzegania. W ich skład wchodzi prawa, regulacje, a reprezentują one niewielką część zasad wpływających na aktywność społeczną. Drugie zaś odnoszą się do niestanowionych zasad, które kreują się samodzielnie, a następnie w wyniku powtarzania utrwalają się w świadomości obywateli (Gruszewska, 2017). Zakłada się, że zmiana instytucjonalna w istocie jest procesem, który dokonuje się stopniowo wypierając instytucje niepasujące do nowej sytuacji ekonomicznej (Owczarczuk, 2013). Zdaniem Northa (2014) zmiana ram instytucjonalnych jest procesem odzwierciedlającym ograniczeń z przeszłości. Sprawnie funkcjonujące instytu-

cje powinny cechować się przede wszystkim kompletnością, komplementarnością oraz substytucyjnością. Według D. C. Northa tylko taka wzajemna konfiguracja pozwala w długim okresie uzyskać przyspieszenie wzrostu (Owczarczuk, 2013). Sama zmiana instytucjonalna polegać może na modyfikacji starych instytucji, przy jednoczesnym ich lekceważeniu, czyli tzw. przesuwaniu. Może odnosić się również do samej modyfikacji, czyli opierać się na przekształceniu. Zmiana instytucjonalna dotyczyć również może utworzenia nowych instytucji oraz niemodyfikowaniu poprzednich – oznacza to nakładanie. Utworzenie nowych instytucji i całkowite zastąpienie nimi starych oznacza wypieranie (Owczarczuk, 2013). D.C. North (2014) kilka twierdzeń związanych ze zmianami instytucjonalnymi. Pierwsze z nich dotyczy warunków niedoboru i interakcji między instytucjami oraz organizacjami – według tego twierdzenia kluczem zmian ma być konkurencja. Zmiany instytucjonalne, przede wszystkim odpowiednio zdefiniowane prawa własności, zwiększają efektywność dokonywanych zmian w całej gospodarce. Dzieje się to ze względu na wzrost produktywności, wynikający z posiadania na własność konkretnych zasobów, a tym samym chęci osiągnięcia z tego tytułu maksymalnych korzyści, które wiążą się z konkurencją, która wynika z rzadkości dóbr. Od zmian instytucjonalnych zatem zależy sposób prowadzenia wcześniej wspomnianej konkurencji. Kolejne twierdzenie również związane jest z konkurencją. Teoria ta dotyczy wpływu konkurencji na poziom inwestycji w umiejętności oraz wiedzę (North, 2014).

Nad istotnością przemian ram instytucjonalnych w gospodarce zastanawiał się też W. Eucken, którego zdaniem pojęcie gospodarczego porządku powinno interpretować się na dwa sposoby: w sposób pozytywny oraz normatywny. Pierwszy z wymienionych odnosi się do faktycznie występującej struktury instytucjonalnej i obowiązujący ram. Drugi z kolei dotyczy porządku pożądanego. Uważał on, że poprzez racjonalne ramy instytucjonalne, można wpłynąć na makroekonomiczne efekty gospodarki – a możliwe do zbudowania, w przypadku przykładowo państw byłego ZSRR, są tylko poprzez przeprowadzenie efektywnej transformacji (Hockuba, 1995).

Reforma instytucjonalna zawierać powinna zatem elementy warunkujące możliwość wprowadzenia sprawnie działających mechanizmów rynkowych. Na takie elementy składać się będzie m.in.: wolność działalności gospodarczej oraz zawierania umów, ochrona praw własności oraz proces prywatyzacji, polityka antymonopolowa, pełna odpowiedzialność podmiotów gospodarczych za zobowiązania, funkcjonowanie rynków kapitałowych oraz ich częściowa regulacja.

4. Stabilność instytucjonalna w Gruzji w trakcie trwania transformacji

Podstawy instytucjonalne gospodarki rynkowej w Gruzji powstały już w latach 90. Obejmowały one przede wszystkim: zliberalizowany system cen, usunięcie ograniczeń handlu zagranicznego oraz dotacji dla przedsiębiorstw państwowych. Dodatkowo, jeszcze przed przystąpieniem Gruzji do WTO (2000 r.) ujednolicono system opłat celnych. Na początku lat 90 Gruzja doświadczała również wielu trudności związanych z rozpadem ZSRR w 1991, następnie z wojną domową, czego skutkiem było skurczenie się gospodarki Gruzji o około 65% (Bank Światowy, 2018).

Pomimo imponujących korków ku wolnorynkowej gospodarce (w związku z wcześniej opisanymi utworzonymi podstawami instytucjonalnymi gospodarki rynkowej) przede wszystkim nieformalne praktyki przyczyniały się w dalszym ciągu do zakłócania działania konkurencji przez lata. Zalicza się do nich korupcja, która skutecznie latami zapewniała selektywne stosowanie „jednolitych zasad”. W związku z tym udzielano licznych zwolnień z egzekwowania przepisów prawnych dotyczących zaległości podatkowych czy zaległych płatności na rzecz przedsiębiorstw państwowych. Kodeks podatkowy wymieniający 21 różnych podatków równocześnie przewidywał wiele wyjątków, tylko w ściśle określonych okolicznościach two-

rząc liczne luki prawne. W związku z tym udział gospodarki nieformalnej przekroczył nawet ok. 67% w 2006 roku (zgodnie z szacunkami Banku Światowego). Pomimo faktu istnienia przepisów antymonopolowych, których celem było zabranianie tworzenia barier wejścia na rynek, to indywidualni przedsiębiorcy chronieni byli przez lata przed konkurencją właśnie przez nieformalne praktyki. Formalnie prawa własności również chronione miały być przez państwo, jednak istniały problemy w zakresie realizacji tychże praw. Prawa własności były naruszane pod pretekstem „uchylania się od płatności podatkowych”, a proces samej prywatyzacji rzadko był przejrzysty – wiele transakcji było zakłócanych przez praktykę rozliczania długów państwowych lub przedsiębiorstw zyskami ze sprzedaży własności państwowej (Bertelsmann Transformation Index, 2006).

Zgodnie z raportem *Bertelsmann Transformation Index* (BTI) z 2003 roku Gruzja ze względu na brak ujednoczenia ram prawnych i instytucjonalnych borykała się z problemami związanymi z brakiem przełożenia zasad demokracji w spójny i wydajny porządek instytucjonalny. Dodatkowo, istotnym problemem w tym czasie był stosunkowo wysoki poziom przemocy w społeczeństwie, wynikający bezpośrednio z niedoboru zdolności formalnych instytucji do rozwiązania tego typu konfliktów. Ze względu na te przyczyny w 2003 roku stabilność instytucjonalna Gruzji była stosunkowo niska, a problemy dodatkowo nasilone były przez sytuację polityczną w państwie. Kryzysy gospodarcze oraz polityczne w tym okresie wywołały wiele drastycznych dla ich gospodarki skutków, a w związku z tym Gruzja nadal nie była w stanie poradzić sobie z załamaniem gospodarczym po rozpadzie ZSRR, problemy dodatkowo nasilały się przez liczne wewnętrzne konflikty.

Do głównych przyczyn słabej gospodarki Gruzji w tym okresie (2003 rok) zaliczyć można źle wdrożoną dyscyplinę fiskalną, co poskutkowało brakiem środków do finansowania, np. infrastruktury, która w długim okresie wpłynęłaby pozytywnie na wzrost gospodarczy. Dodatkowo, słabo rozwinięty rynek nieruchomości również stanowił spory problem. Sektor rolny, który stanowił jedno z głównych źródeł miejsc pracy, zmagał się z problemami technologicznymi, wynikającymi z używania przestarzałych systemów nawadniających i tym podobnych. Z powodu źle funkcjonującego rynku bankowości, rozwój sektora MŚP był prawie niemożliwy – brak możliwości kredytowania rozpoczęcia działalności, brak kredytów na rozwój związany z inwestycjami. Powodami złej sytuacji w kraju było niedofinansowanie wielu sektorów, przerost administracji cechujący się znacznym biurokratyzowaniem działalności oraz wszechobecna korupcja. Przede wszystkim największy wpływ na sytuację miało przegrupowanie parlamentu i rządu, które miały niską spójność programową i koncepcyjną. Zaakceptowanie demokratycznych instytucji było wysoce utrudnione przez dominację nieformalnego podejmowania decyzji (Bertelsmann Transformation Index, 2003).

Gruzja borykała się z całkowitym brakiem stabilności politycznej i gospodarczej aż do tzn. Rewolucji Róż w 2003 r, gdy władzę w kraju przejął na mocy pokojowych protestów Micheil Saakaszwili (Bank Światowy, 2018). Nowa władza, chcąc wyciągnąć gospodarkę z kryzysu postanowiła na wprowadzenie licznych reform, w skład których wchodziło ustanowienie podatku liniowego w wysokości 12%. Jego celem miało być zmniejszenie rozmiaru, wcześniej wspomnianej, szarej strefy. Dodatkowo, zezwolono na abolicję podatkową, czyli umożliwienie zarejestrowania środków pochodzących z niezarejestrowanej działalności. Stosunki gospodarcze z Rosją przybrały charakter bardziej konstruktywny niż polityczny. W związku z tym, na przełomie na przełomie roku 2004 oraz 2005 rosyjskie przedsiębiorstwa dokonały wielu istotnych inwestycji w gruzińską gospodarkę. Rosyjska firma Eurazholding, zajmująca się hutnictwem i wydobywaniem węgla, kupiła 100% akcji gruzińskiej spółki Cztiaturgarmaniec. W tym czasie Rosja dokonywała również inwestycji w sektor bankowy tego państwa, co poskutkowało nabyciem pakietu kontrolnego akcji Zjednoczonego Banku Gruzjińskiego przez Wniesztorgbank, w tym czasie udziałowcem był także przykładowo EBOR (Kłaczyński, 2007).

Podobne tendencje wedle raportu BTI widoczne były w 2006 roku, gdy transformacja ustrojowa oraz gospodarcza nie była maksymalnie efektywna ze względu na brak zaistnienia procesu konsolidacji demokracji oraz wyraźnych mechanizmów gospodarki rynkowej (Bertelsmann Transformation Index, 2006).

Dodatkowymi czynnikami niekorzystnie wpływającymi na efektywność przeobrażeń w tym czasie z pewnością były: w dalszym ciągu utrzymujący się wysoki poziom korupcji oraz słabe struktury państwowe. W związku z tym rozwój gospodarczo-społeczny Gruzji cechował się elementami spowalniającymi jego postęp. W tym czasie istniejące instytucje nadal oczekiwały stabilizacji (Bertelsmann Transformation Index, 2006).

W ciągu kolejnych lat sytuacja ta ulegała zmianie, szczególnie po 2008 roku, kiedy to utworzono solidne ramy prawne oraz instytucjonalne gospodarki rynkowej, co wpłynęło pozytywnie na stabilizację gospodarczą Gruzji po wojnie w 2008 r z Rosją, której powodem były spory terytorialne dotyczące Abchazji oraz Osetii Południowej, które dążyły od lat do niezależności, przykładowo Abchazja już od 1992 roku (Kowalczyk, 2017).

Po krótkim czasie sytuacja gospodarcza Gruzji zaczynała się poprawiać. W 2010 roku wzrost gospodarczy wyniósł około 5%, co oceniane było jako przełomowe zdarzenie, z uwagi na poprzednie trudności związane z niestabilnością polityczną oraz gospodarczą tego kraju. W celu przezwyciężenia spadkowych tendencji dochodu państwa wynikających z wojny z Rosją, światowego kryzysu, państwo wspierało inwestycje w sektorach związanych z turystyką, eksportem produktów oraz rozbudowywano infrastrukturę. W tym czasie również Gruzja, w celu przyciągnięcia zagranicznych inwestorów zdecydowała się na obniżenie podatków dochodowych oraz zwiększenie stopnia liberalizacji, co poskutkowało również poprawą pozycji Gruzji w rankingach Doing Business, dotyczących łatwości prowadzenia biznesu. Według raportu za 2020 rok Gruzja znajduje się na 7 pozycji (wyżej w rankingu są: Nowa Zelandia, Singapur, Hong Kong, Dania, Korea Południowa, USA), z kolei na drugiej pozycji pod względem łatwości rozpoczęcia działalności (Doing Business, 2020). Tabela 1 prezentuje zmieniającą się pozycję Gruzji w owym rankingu od roku 2008 do 2020.

Tabela 1: Pozycja Gruzji w rankingu Doing Business w latach 2008-2020

Rok	Pozycja w rankingu
2008	18
2009	16
2010	11
2011	13
2012	17
2013	9
2014	8
2015	15
2016	24
2017	16
2018	9
2019	6
2020	7

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów Doing Business za lata 2008-2020

W wyniku wspomnianych działań liberalizacyjnych, wprowadzanych po 2008 roku, zlikwidowano w dużym stopniu monopole oraz otworzono rynek wewnętrzny na handel międzynarodowy. Mimo wszystko nadal istniały pewne obawy dotyczące równego dostępu do możliwości eksportu (Bertelsmann Transformation Index, 2012). W 2016 w życie wszedł Układ o stowarzyszeniu UE-Gruzja, w tym Strefa Wolnego Handlu. W związku z tym zniesiono cła, kontyngenty oraz zbliżono częściowo przepisy i regulacje handlowe do standardów unijnych.

Wedle Indeksu Wolności Gospodarczej Gruzja zdecydowanie poprawiła pozycję międzynarodową w owym rankingu, znajdując się w 2016 roku na 13 miejscu a w 2020 na 12 miejscu. Tabela 2. Pokazuje punktację uzyskaną przez Gruzję w latach 2008-2020 w poszczególnych kategoriach obejmujących m.in.: prawa własności, efektywność sądownictwa, opodatkowanie, wydatki rządowe oraz różne kategorie wolności (inwestycyjna, rynku pracy itd.). Zgodnie z metodologią indeksu wyższa punktacja oznacza lepsze warunki wolności gospodarczej w konkretnych kategoriach. Maksymalna możliwa liczba punktów do uzyskania to 100. Szczególną uwagę zwrócić można na zdecydowaną poprawę punktacji Gruzji odnoszącej się do praw własności. Jeszcze w 2008 i 2009 roku państwo to uzyskiwało po 35 punktów w tejże kategorii, sytuacja ta zmieniła się szybko na niewielki plus, aby w 2020 punktacja była bliska 69 punktów na 100. Podobne tendencje wykazuje punktacja w kategorii wiarygodności rządu, która w 2008 roku była skrajnie niska i wynosiła jedynie 28 punktów. O wolności gospodarczej w Gruzji z pewnością dobrze świadczy fakt względnie wysokich wyników w kategoriach takich jak: opodatkowanie, finanse państwa, wolność biznesowa (prowadzenia działalności gospodarczej), wolność handlu czy inwestycyjna. We wszystkich tych dziedzinach Gruzja uzyskała przynajmniej 80 punktów w 2020, co przyczyniło się do jej wysokiego miejsca (12) w ogólnym rankingu. Zwrócić uwagę powinien również fakt niedużych spadków w kategoriach związanych z opodatkowaniem, wydatkami rządowymi oraz wolnością rynku pracy. Wyniki w tychże kategoriach są nadal względnie wysokie, jednak warto by było zastanowić się nad przyczynami spadków i je zniwelować w przyszłości.

Tabela 2: Punktacja Gruzji w Indeksie Wolności Gospodarczej w 2008-2020 roku

Na- zwa	Rok	Ogól- ny wy- nik	Pra- wa wła- sno- ści	Efek- tyw- ność są- dow- nic- twa	Wia- rygod- ność rządu	Opo- datko- wanie	Wy- datki rzą- dowe	Fi- nanse pań- stwa	Wol- ność bizne- sowa	Wol- ność ryn- ku pracy	Wol- ność mone- tarna	Wol- ność han- dlu	Wol- ność inwe- sty- cyjna	Wol- ność finan- sowa
Gruzja	2020	77,1	68,6	57,9	64,8	87,1	73,6	94,4	85,3	76,3	78,3	88,6	80	70
Gruzja	2019	75,9	65,9	54,6	58,5	87,1	73,6	93,9	85,8	76,6	76	88,6	80	70
Gruzja	2018	76,2	62,8	64,2	61,8	87	73,3	91,8	86,9	77,3	79,6	89,4	80	60
Gruzja	2017	76	55,1	66,5	65	87,3	74,4	93,5	87,2	75,9	78,2	88,6	80	60
Gruzja	2016	72,6	40	Brak	52	87,6	75,3	Brak	86,5	75,7	80,5	88,6	80	60
Gruzja	2015	73	40	Brak	49	87,2	73,8	Brak	88,6	79,9	82,7	88,6	80	60
Gruzja	2014	72,6	40	Brak	42,8	87,3	69,7	Brak	87,8	91,2	78,4	88,6	80	60
Gruzja	2013	72,2	45	Brak	41	88,2	68,9	Brak	90,6	92,1	72,6	89,2	75	60
Gruzja	2012	69,4	40	Brak	38	87,8	55,8	Brak	86,9	92,1	74,4	89,2	70	60
Gruzja	2011	70,4	40	Brak	41	87,5	60,3	Brak	87,3	92,1	76,7	89,2	70	60
Gruzja	2010	70,4	40	Brak	39	89,1	65,3	Brak	87,9	93,7	70,2	89,1	70	60
Gruzja	2009	69,8	35	Brak	34	86,8	74,6	Brak	86,6	99,4	70,9	80,6	70	60
Gruzja	2008	69,2	35	Brak	28	90,7	81,2	Brak	85	100	71,4	71	70	60

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów Economic Freedom Index za lata 2008-2020

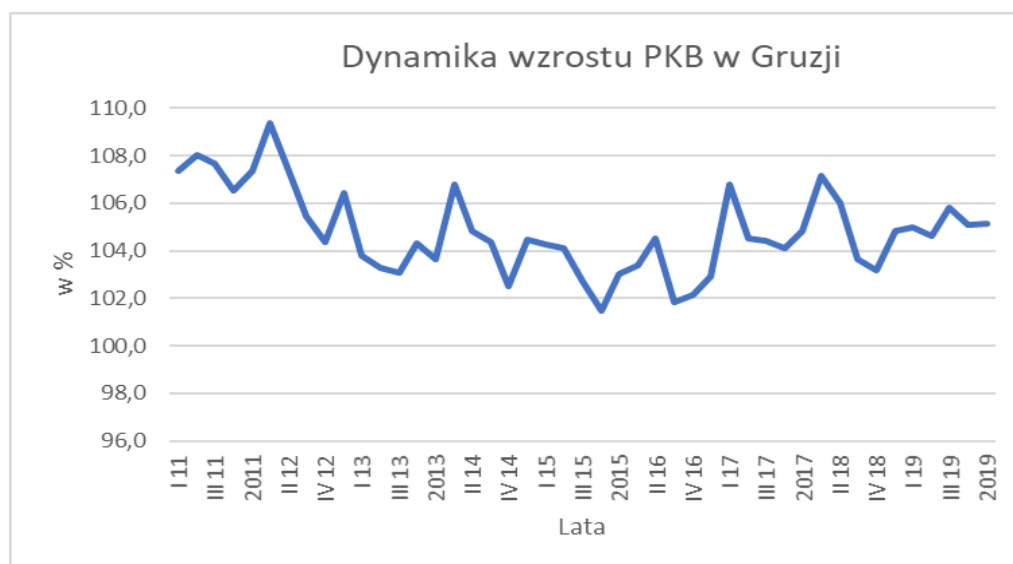
Światowe Forum Ekonomiczne w swoim raporcie na temat konkurencyjności za lata 2016-2017 uznało Gruzję kraj z gospodarką cechującą się najbardziej stabilnymi warunkami w porównaniu do innych krajów Euroazji oraz kraj ten awansował w ich rankingu na 59 pozycję spośród 138 państw. Badania Banku Światowego nadal pokazują, że Gruzja zmaga się z problemami związanymi z nieformalnym sektorem gospodarki. Gruzińska Agencja Statystyk zakłada udział tego sektora na poziomie 10,3% PKB (Bertelsmann Transformation Index, 2020), z kolei Bank Światowy szacuje tę wielkość na około 30% (Bertelsmann Transformation Index, 2018) a największy odsetek ludności powiązanej z szarą strefą to, według badań, ludność obszarów wiejskich. Liczne reformy Saakaszwilego nie zdołały skutecznie obniżyć gwałtownie udziału szarej strefy, jednakże rząd w dalszym ciągu zwalcza politykę monopolową i w celu zapewnienia odpowiedniego wdrożenia planowanych działań powołano Agen-

cję ds. Konkurencji, która sprawować ma nadzór nad wolnym, konkurencyjnym oraz uczciwym otoczeniem rynkowym (Bertelsmann Transformation Index, 2018).

Pomimo niewielkiej biurokracji Gruzja w dalszym ciągu zmagają się z problemami powodującymi hamowanie rozwoju gospodarczo-społecznego. Głównym powodem jest w dalszym ciągu słabo rozwinięty rynek kapitałowy, co skutkuje ograniczonym dostępem do kapitału dla wielu Gruzynów chcących rozwijać swoje biznesy. Drugim problemem w Gruzji na chwilę obecną jest względnie niska konkurencja w przypadku przetargów na zamówienia publiczne – zgodnie z raportem BTI w 2017 roku średnio tylko dwie oferty konkurowały ze sobą w przetargach. W poprzednich latach wynik ten był jeszcze gorszy (Bertelsmann Transformation Index, 2020). W związku z tym są to główne aspekty w dalszym ciągu wymagające poprawy.

5. Główne wskaźniki makroekonomiczne

W analizie postępów gospodarczych oraz społecznych Gruzji ważnym aspektem będzie zbadanie trendów gospodarczych w odniesieniu do dynamiki najważniejszych wskaźników makroekonomicznych, decydujących o poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego państwa. Warto zatem zwrócić uwagę na dynamikę wzrostu gospodarczego, bezrobocia, inflacji, przeciętnego wynagrodzenia, bezpośrednich inwestycji zagranicznych czy poziomu ubóstwa.

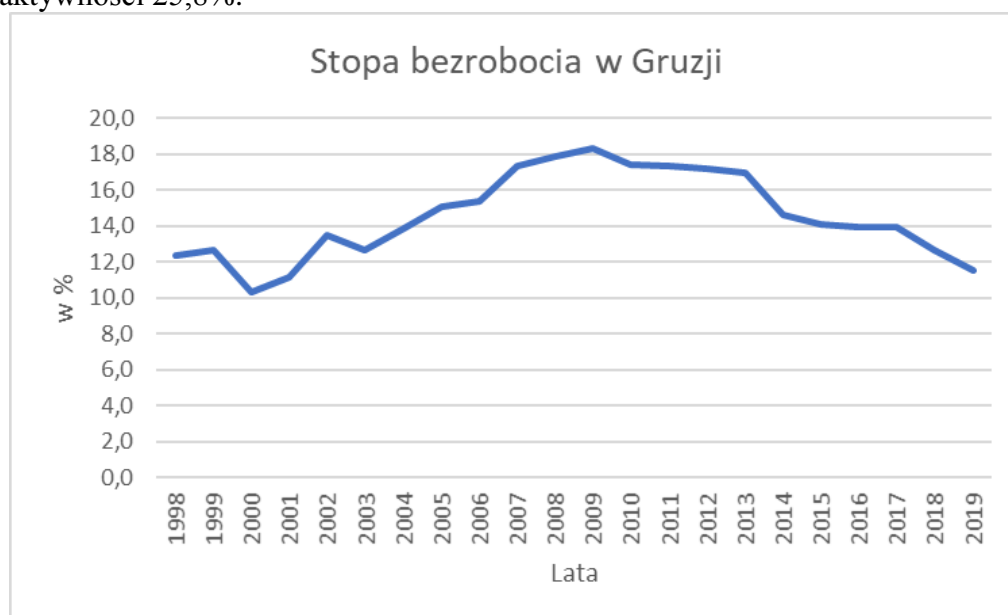
Rysunek 1. Dynamika wzrostu PKB Gruzji (w %) w latach 2011-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Geostatu <https://www.geostat.ge/en/modles/categories/23/gross-domestic-product-gdp> (dostęp: 14.05.2020 r.)

Wzrost gospodarczy Gruzji cechuje się od wielu lat względną stabilnością (rysunek 1). Dynamika wzrostu między 2011 a 2019 była zawsze dodatnia, a zazwyczaj mieściła się w przedziale od około 1,4% (2015 rok) do 9,4% (2011 rok). W 2019 roku wedle Geostatu struktura produkcji brutto była następująca (Geostat, dostęp: 14.05.2020r.):

- produkcja 18,3%;
- budownictwo 12,6%;
- handel hurtowy oraz detaliczny 11,7%;
- rynek nieruchomości 7,7%;
- transport oraz magazynowanie 6,9%;

- rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo 6,3%;
- zakwaterowanie oraz rynek żywności 5,4%;
- administracja publiczna oraz obronność 5,3%;
- inne aktywności 25,8%.

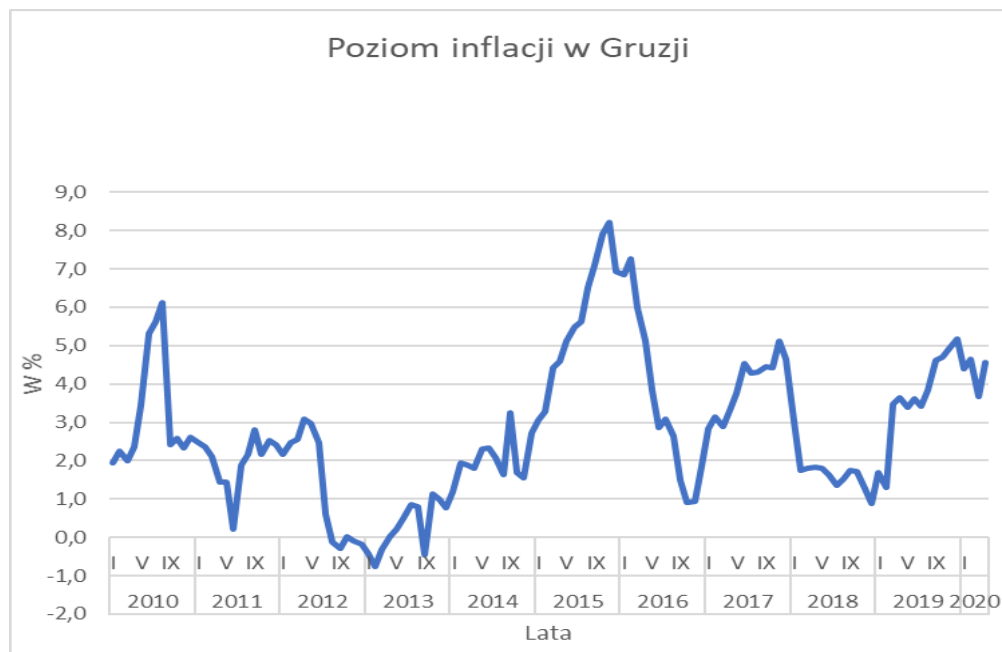
Rysunek 2. Stopa bezrobocia (w %) w Gruzji w latach 1998-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Geostatu <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/38/employment-and-unemployment> (dostęp: 14.05.2020 r.)

Z uwagi na liczne społeczne problemy Gruzji po rozpadzie ZSRR warto zwrócić uwagę na poziom bezrobocia w poszczególnych latach. Rysunek 2 prezentuje poziom bezrobocia w Gruzji od 1998 roku do 2019. Uwagę powinien zwrócić fakt trendu wzrostowego tego wskaźnika od około 2000 do 2008 roku, następnie jego wyraźny spadek. Jest to z pewnością efekt rozpoczętych po 2008 roku licznych reform, a konkretniej wsparcia sektorów związanych z turystyką, eksportem produktów i nie tylko.

Obecnie bezrobocie wynosi mniej więcej tyle, ile wynosiło na początku okresu rozpoczęcia wzrostów (11,6%). Od wielu lat utrzymuje się również wyraźne zróżnicowanie w płci osób bezrobotnych – przeważają mężczyźni, przykładowo w 2016 roku różnica między bezrobociem mężczyzn a kobiet wynosiła około 5,7 punktów procentowych. Bezrobocie również wyższe jest w miastach, a różnica między ośrodkami miejskimi a wiejskimi wynosi niekiedy aż 11,9 punktów procentowych (dane za 2019 rok). Największe różnice były odnotowane w latach 2006-2013 i wynosiły nawet około 20 punktów procentowych. Najwyższe bezrobocie w 2018 roku dotyczyło osób w wieku 20-24 lat, zaraz potem 15-19, a następnie w wieku 25-29. Największe bezrobocie w 2018 roku było w obszarach Tbilisi, czyli stolicy.

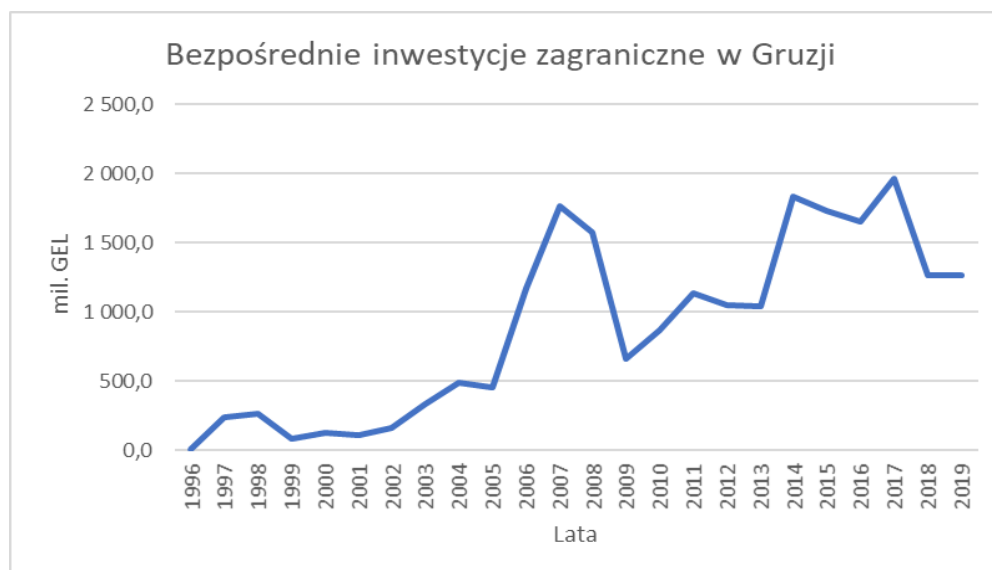
państwo wspierało inwestycje w sektorach związanych z turystyką, eksportem produktów oraz rozbudowywano infrastrukturę

Rysunek 3. Poziom rocznej inflacji bazowej (w %) w Gruzji w latach 2010-2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Geostatu <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/26/cpi-inflation> (dostęp: 14.05.2020 r.)

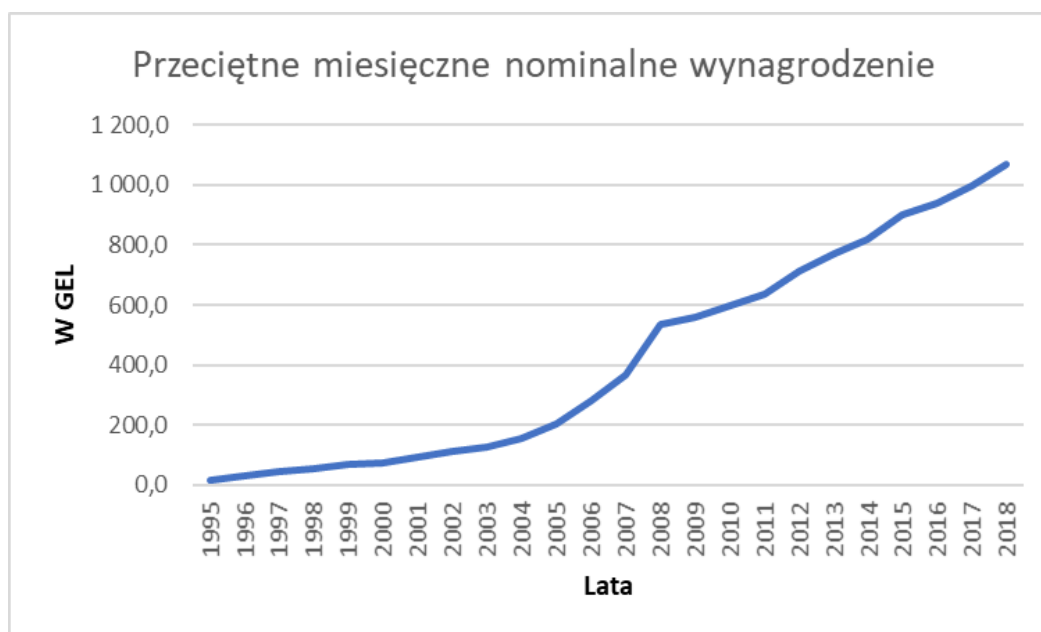
Poziom rocznej inflacji bazowej w Gruzji (rysunek 3) cechuje się dosyć dużą niestabilnością w czasie. Obecnie (kwiecień, 2020 rok) inflacja w tym państwie wynosi 6,9%, zatem jest to stosunkowo wysoki wynik, szczególnie w porównaniu z inflacją z początku tego roku oraz 2018 i 2019 rokiem, gdzie wynosiła ona zazwyczaj nie więcej niż 5%. Między 2013 a 2015 rokiem inflacja przybrała dosyć wysokiego tempa i wynosiła ponad 8% w szczytowym momencie. Szybko jednak sobie z nią poradzono i już pod koniec 2016 spadła ona do poziomu około 1%.

Rysunek 4. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Gruzji (w milionach GEL) w latach 1996-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Geostatu <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/191/foreign-direct-investments> (dostęp: 14.05.2020 r.)

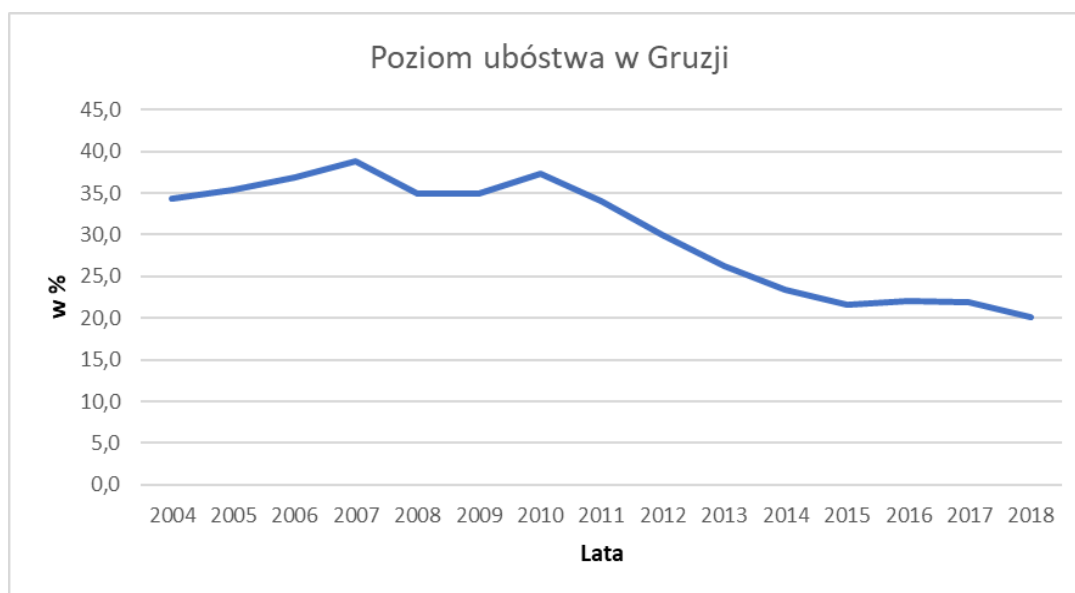
Ważnym aspektem jest również poziom BIZ, czyli bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Jak widać w Gruzji od 2002 roku poziom ten zaczął gwałtownie rosnać (rysunek 4). Wyjątek stanowią lata 2007-2009, gdzie widać ewidentnie skutki kryzysu gospodarczego oraz politycznego w tym państwie. Po 2009 roku poziom BIZ zaczął ponownie wzrastać. Powodem tej tendencji z pewnością było otwarcie rynku wewnętrznego Gruzji na handel międzynarodowy. Według danych Geostat za 2019 rok sektorami cieszącymi się największą atrakcyjnością inwestycyjną są: sektor finansowy, stanowiący 20,6% całości inwestycji. Kolejnym jest sektor energetyczny, w który zainwestowane środki w 2019 roku stanowiły 15,3%. Zaraz po nim, 12,4% udziału, branża hotelarska oraz restauracyjna. W sektor budowniczy zainwestowano 9,3% całości BIZ, z kolei w sektor produkcyjny 8,1%. Najwięcej środków pochodziło z Wielkiej Brytanii, zaraz potem z Turcji, Irlandii, USA, Panamy, Holandii, Rosji, Chin oraz Japonii.

Rysunek 5. Przeciętne miesięczne nominalne wynagrodzenie (w GEL) w latach 1995-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Geostatu <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/39/wages> (dostęp: 14.05.2020 r.)

Istotna jest również analiza dynamiki wzrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia dla wszystkich sektorów w Gruzji (rysunek 5). Od 1995 roku widać ewidentny nieprzerwany wzrost wynagrodzeń, w szczególności przyspieszenie tej dynamiki widoczne jest w latach 2004-2018. W 2018 roku średnie wynagrodzenie dla wszystkich sektorów wynosiło 1068,3 gruzińskich lari, czyli około 1395,01 zł (kurs 1,31 zł/1 gruziński lari w dniu 10.05.2020 r.). Wynagrodzenie w konkretnych sektorach różnić się może w nawet kilkaset lari, przykładowo w sektorze biznesowym przeciętne wynagrodzenie wynosiło w tym samym roku około 1318 lari. Wynagrodzenie w sektorze prywatnym jest również przeciętnie wyższe o około 268 lari w porównaniu z wynagrodzeniem w sektorze publicznym. Najwyższymi wynagrodzeniami w 2017 roku (najnowsze dostępne dane na stronie Geostat) cieszyły się osoby wykonujące zawody takie jak: ustawodawcy, starsi urzędnicy, kierownicy korporacji, menadżerowie małych i średnich przedsiębiorstw, naukowcy związani z matematyką, fizyką, inżynierią. Najniższymi z kolei zawody związane z rolnictwem oraz rybactwem oraz pracownicy sektora sprzedaży i obsługi klientów.

Rysunek 6. Poziom ubóstwa w Gruzji w latach 2004-2018 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Geostatu <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/192/living-conditions> (dostęp: 14.05.2020 r.)

Poziom ubóstwa w Gruzji spadł wyraźnie między 2004 a 2018 rokiem (rysunek 6). W 2004 roku poziom ubóstwa dotyczył około 34,3% społeczeństwa ogółem, a dotknięci nim byli najczęściej ludzie w wieku od 0 do 17 lat, najmniej z kolei ludzie w wieku powyżej 65 lat. Obecnie według najnowszych danych Geostatu (2018 rok) poziom ubóstwa wynosi 20,1%, a więc spadł w ciągu 14 lat o około 14,2 punktów procentowych – widać korelację związaną ze wzrostem przeciętnego wynagrodzenia i spadkiem poziomu ubóstwa.

Wnioski

Z całą pewnością stwierdzić można, że Gruzja, pomimo kilku negatywnie wpływających czynników, jest państwem cechującym się dosyć silnymi ramami instytucjonalnymi gwarantującymi konkurencję oraz względnie wysoką wolność gospodarczą. Dowodem tego są jej wysokie miejsca w rankingach odnoszących się do swobody prowadzenia działalności gospodarczej (Doing Business) oraz indeksu wolności gospodarczej (Economic Freedom Index). Oba te rankingi wskazują wyraźnie na poprawę warunków gospodarczych oraz prawnych panujących w Gruzji, szczególnie po 2008 roku. Istotne jest również gwałtowne obniżenie udziału szarej strefy (z około 67% w 2006 do około 10% według Geostatu i około 30% według Banku Światowego). Jest ona w dalszym ciągu na względnie wysokim poziomie, jednakże w dłuższej perspektywie czasowej oczekiwać można zachowania tego pozytywnego trendu obniżania wielkości nieformalnej gospodarki w tym państwie.

Analizując najważniejsze wskaźniki gospodarcze można dojść do wniosku, że większość z nich uległa zdecydowanej poprawie. Wskaźnik ubóstwa w ciągu 14 lat zmalał o około 14 punktów procentowych. Spodziewać się można, że wskaźnik ten będzie w dalszym ciągu stopniowo obniżany w długim okresie. Bezrobocie jest na względnie wysokim poziomie (11,6%), jednakże tutaj również widać pozytywny trend spadkowy w tym zakresie. Podobne pozytywne trendy widoczne są w przypadku wzrostu gospodarczego w ostatnich latach, który wykazuje wysoką stabilność, a jego dynamika była zazwyczaj dosyć wysoka. Podobnie działo się z bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi, których gwałtowny napływ jest skutkiem liberalizacji handlu. W związku z analizą zawartą w artykule można stwierdzić, że odpowiednie rami instytucjonalne,

sprzyjające mechanizmom rynkowym, stanowiąc mogą determinant poprawy sytuacji gospodarczej i w dłuższym okresie być powodem sukcesu gospodarczego.

Bibliografia

- Bank Światowy (2018) Georgia: From Reformer to Performer, <http://documents.worldbank.org/curated/en/496731525097717444/pdf/GEO-SCD-04-24-04272018.pdf> (dostęp: 1.05.2020r.),
- Bańko M., Słownik języka polskiego, tom 5, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007,
- Bertelsmann Transformation Index, https://www.bti-project.org/content/en/downloads/reports/country_report_2020_GEO.pdf (dostęp: 19.04.2020r.),
- Bertelsmann Transformation Index, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2006/pdf/BTI_2006_Georgia.pdf (dostęp: 19.04.2020r.),
- Bertelsmann Transformation Index, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2003/pdf/BTI_2003_Georgia.pdf (dostęp: 19.04.2020r.),
- Bertelsmann Transformation Index, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_Georgia.pdf (dostęp: 19.04.2020r.),
- Bertelsmann Transformation Index, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2018/pdf/BTI_2018_Georgia.pdf (dostęp: 19.04.2020r.),
- Bobińska K., Możliwości realizacji usług użyteczności publicznej w procesie wdrażania konkurencji w sektorach infrastrukturalnych, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 1/2000,
- Doing Business, <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/g/georgia/GEO.pdf> (dostęp: 10.05.2020r.),
- Geostat, <https://www.geostat.ge/en>, (dostęp: 14.05.2020 r.),
- Geostat, <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/191/foreign-direct-investments>, (dostęp: 14.05.2020 r.),
- Geostat, <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/192/living-conditions> (dostęp: 14.05.2020 r.),
- Geostat, <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/23/gross-domestic-product-gdp>, (dostęp: 14.05.2020 r.),
- Geostat, <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/26/cpi-inflation>(dostęp:14.05.2020 r.),
- Geostat, <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/38/employment-and-unemployment> (dostęp: 14.05.2020 r.),
- Geostat, <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/39/wages> (dostęp: 14.05.2020 r.),
- Gruszewska E., Instytucje formalne i nieformalne. Skutki antynomii, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 493, Wrocław 2017,
- Hockuba Z., Droga do spontanicznego porządku: transformacja ekonomiczna w świetle problemu regulacji, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995,
- Kłaczyński R., Gruzja po rewolucji róż, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica*, 2007, 3, s. 215-226
- Kornai J., E. Maskin E., and Roland G., Understanding the Soft Budget Constraint, “*Journal of Economic Literature*”, 2003;41 (4),
- Kornai J., System kapitalistyczny versus system socjalistyczny, “*Zarządzanie Publiczne*”, 3(41)/2017,
- Kowalczyk M., Przyczyny wojny gruzińsko-rosyjskiej w 2008 roku, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska, sectio M – Balcaniensis et Carpathiensis*”, 2, 2017,

- McNutt P.A. *The Economics of Public Choice*, Edward Elgar Publishing Ltd., Cheltenham 1996,
- Miszewski M., *Transformacja gospodarcza Polski*, Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Bytomiu, Bytom 2001,
- Nasiłowski M., *Transformacja systemowa w Polsce*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 1995,
- North D. C., *Zrozumieć przemiany gospodarcze*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014,
- Owczarczuk M., *Zmiany instytucjonalne w gospodarce – wybrane aspekty teoretyczne*, "Optimum. Studia Ekonomiczne", 2013,
- Polityka Gospodarcza*, redakcja naukowa B. Winiarski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012,
- Transformacja gospodarcza w Polsce*, M. Bałtowski, M. Miszewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006,
- Transformacja ustroju politycznego wybranych państw Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej: podręcznik akademicki*, E. Bujwid-Kurek, D. Mikucka-Wójtowicz, Wydawnictwo LIBRON-Filip Lohner, Kraków 2015.

ECONOMIC TRANSFORMATION IN GEORGIA IN THE CONTEXT OF INSTITUTIONAL CHANGES

Abstract

The purpose of the article is to describe the course of economic transformation in Georgia, with particular emphasis on changes conditioning institutional stability in that country and decisions that caused instability in some period of Georgia's functioning. The first point discusses Kornai's theory of the so-called "scarcity economics", i.e. the system functioning in communist countries. Attention was also paid to the characteristic features of the mono-party system. The next section describes the theory of economic transformation and its determinants, then focuses on the division of institutions into formal and informal, attention is paid to the essence of institutional changes in the context of economic transformation. The article discusses in detail institutional stability in Georgia during the course of the economic transformation process and discusses the most important economic effects using specific macroeconomic indicators. In order to conduct the analysis, descriptive and explanatory methods were used, which include interpretative, analytical, cause-and-effect and comparative methods. The techniques used during the study include collecting and analyzing secondary data.

Keywords: Georgia, economic transformation, institutionalism, neo-institutionalism.

JEL classification: B25, O43, O53.

Kamila Ulmann,

Kamila971971@gmail.com.